

УДК 17.023.36:374.7

DOI: 10.31732/2663-2209-2022-68-47-56

ПОЄДНАННЯ НОМОТЕТИЧНОГО ТА ІДІОГРАФІЧНОГО ПІДХОДІВ У ФОРМУВАННІ ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

Ольга Наконечна¹

¹Аспірантка, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна, e-mail: olganakonechnaja@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8261-1136>

COMBINATION OF NOMOTHETIC AND IDIOGRAPHIC APPROACHES IN THE FORMATION OF ETHICAL CULTURE IN NON-FORMAL ADULT EDUCATION INSTITUTIONS

Olga Nakonechna¹

¹Ph.D student, KROK University, Kyiv, Ukraine, e-mail: olganakonechnaja@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8261-1136>

Анотація. Одним з пріоритетних напрямків відновлення України після війни є освіта. Велике значення матиме можливість отримувати «швидкі» знання. Відповідно, надання якісних освітніх послуг закладами неформальної освіти дорослих (надалі-заклади НОД) уможливить опанування в короткий термін слухачами нових затребуваних професійних навичок, що в свою чергу дозволить пришвидшити післявоєнні відновлювальні процеси на території нашої країни. Основною метою статті є дослідження умов формування етичної культури та її складових у закладі неформальної освіти дорослих з використанням номотетичного та ідіографічного підходів. В цій статті досліджено формування етичної культури та етичного професійного середовища, як складової системи забезпечення якості освітніх послуг в закладі неформальної освіти дорослих, із застосуванням поєднання номотетичного та ідіографічного підходів. А також, визначено можливості, які вони створюють, для систематизування базових принципів та формулювання узагальнювальних висновків. Особливу увагу приділено аналізу політики дотримання етики на різних рівнях відповідальності та принципам забезпечення якості надання послуг в закладах неформальної освіти дорослих; авторкою дано визначення кодексу етики закладу неформальної освіти дорослих, сформульовано його основні положення та доведена необхідність його застосування в закладах неформальної освіти дорослих з метою надання якісних освітніх послуг.

Ключові слова: етична культура, культура якості, номотетичний підхід, ідіографічний підхід, неформальна освіта дорослих, заклад неформальної освіти дорослих, етичний кодекс.

Формули: 0; рис.: 4; табл.: 2, бібл.: 16

Abstract. Education is one of the priority directions for the recovery of Ukraine after the war. The ability to get "quick" knowledge will be of great importance. Accordingly, the provision of high-quality educational services by non-formal adult education institutions will make it possible for trainees to acquire new, in-demand professional skills in a short period of time, which in turn will speed up the post-war recovery processes on the territory of our country. The main goal of the article is to study the conditions of the formation of ethical culture and its components in an institution of non-formal education of adults using nomothetic and idiographic approaches. This article examines the formation of an ethical culture and an ethical professional environment, as a component of the system of ensuring the quality of educational services in an institution of non-formal adult education, through a combination of nomothetic and idiographic approaches. Also, the opportunities they create for systematizing basic principles and formulating generalizing conclusions are defined. Special attention was paid to the analysis of the policy of compliance with ethics at different levels of responsibility and the principles of ensuring the quality of service provision in institutions of non-formal adult education; the author defines the code of ethics of non-formal adult education institutions, formulates its main provisions and proves the necessity of its application in non-formal adult education institutions with the provision of quality educational services.

Keywords: ethical culture, quality culture, nomothetic approach, idiographic approach, non-formal adult education, non-formal adult education institution, code of ethics.

Formulas:0; fig.: 4; tabl.: 2; bibl.:16

Постановка проблеми. Дослідження формування етичної культури в закладах неформальної освіти дорослих та її вплив на якість освітніх послуг потребувало встановлення загальних закономірностей, узагальнюючих тверджень та принципів, а також виділення специфічних унікальних характеристик. З цією метою застосовано номотетичний та ідіографічний підходи [1]. Номотетичний підхід дозволив узагальнити наявні положення та критерії, що стосуються дефініцій «етична культура» та «етика» у сфері освіти та розробити на основі аналізу таких узагальнень базові принципи етичного професійного середовища. Ідіографічний підхід зосередив дослідження на пошуку рис, притаманних етичному професійному середовищу саме закладів НОД, як складової системи забезпечення якості надання освітніх послуг. Актуальність дослідження формування етичної культури в закладах неформальної освіти дорослих через поєднання номотетичного та ідіографічного підходів полягає в необхідності формулювання базових принципів кодексу етики закладів неформальної освіти дорослих, застосування яких дозволить підвищити культуру якості та спрогнозувати вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на розвиток таких установ (виникнення конфліктів інтересів, репутаційних ризиків, тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над дослідженням теми формування етичної культури в сфері освіти в Україні працювали ряд вітчизняних науковців. Так, Н.Бойченко досліджувала етику особистісної комунікації в освітньому процесі між викладачем та слухачем (учнем) [2]. Г.Товканець описує проблематику етичних взаємин у вищих навчальних закладах (ВНЗ) та можливості їх регулювання на основі етичного кодексу [3]. В межах проекту сприяння академічної доброчесності Є.Стадний дає рекомендації щодо впровадження етичних кодексів в українських ВНЗ [4]. У своїй роботі [5],

В.Лунячек розглядає етичні питання функціонування сфери освіти, роблячи акцент на управлінській етиці керівників навчальних закладів і установ. Л.Хоружа вивчає педагогічну етику як вирішальний фактор формування людини, здатної до самовизначення та вмотивованої до подальшого професійного зростання [6]. Але питання формування етичного професійного середовища та застосування ним кодексу етики як складової системи забезпечення якості освітніх послуг у закладах неформальної освіти дорослих не досліджені в Україні та знаходяться на початковій стадії вивчення.

Формулювання цілей статті.

Основною метою статті є дослідження умов формування етичної культури та її складових у закладі неформальної освіти дорослих з використанням номотетичного та ідіографічного підходів.

Викладення матеріалу. Етика, як навчання про мораль, існує з часів Аристотеля, який доводив, що вона допомагає пізнати, що слід робити і від чого слід утриматися. В сучасному розумінні етика - це система норм моральної поведінки людини, суспільної чи професійної групи.[7] Через дотримання етичних норм формуються цінності та прагнення суспільства.

У світовому освітньому середовищі етика охоплює три рівні відповідальності: макро-, мезо- та мікрорівень. Аналіз номотетики кожного показав, що:

- макро рівень охоплює міжнародні та державні освітні організації. Законотворча діяльність на цьому рівні здійснюється на засадах дотримання загальноприйнятих у світовому суспільстві етичних норм із врахуванням національних особливостей тієї чи іншої країни;

- на середньому мезо рівні - локальні заклади освіти, які забезпечують впровадження та реалізацію стандартів якості навчання через дотримання діючого етичного кодексу закладу;

- мікро рівень-найнижчий (або базовий). Це рівень індивідуальної відповідальності та професійної

компетентності, який передбачає дотримання принципів моралі та професійної етики при виконанні певних обов'язків на всіх етапах діяльності освітньої установи чи організації.

Неформальна освіта дорослих (НОД) є складовою загального (світового) освітнього середовища, посідає проміжну позицію між формальною та інформальною освітою, є усвідомленою, організованою й керованою. Вона позбавлена регламентів й

жорстких стандартів, та орієнтується на конкретні освітні запити різних соціальних, професійних, демографічних груп населення.[8] Проте формування засад розвитку НОД відбувається також на відповідних рівнях: міжнародних та національних асоціацій, громадських об'єднань, центрів освіти дорослих та учасників професійної спільноти (керівників закладів НОД, викладачів-андрагогів, та інших стейкхолдерів) (рис.1).

Рис.1 Рівні відповідальності формування засад розвитку неформальної освіти дорослих

Джерело: складено авторкою на підставі власних досліджень

Так, на макрорівні Європейська асоціація освіти дорослих (ЕАЕА) забезпечує моніторинг впровадження неформальної освіти дорослих в ЄС та вплив на політику країн ЄС щодо цього питання, а також пропонування можливостей розвитку потенціалу для фахівців у сфері освіти дорослих та співпраця з країнами-членами ЄС через проекти. Ключовим документом ЕАЕА є Європейський порядок денний для навчання дорослих (далі-Порядок) [9]. Він визначає європейську політику освіти дорослих. Однією із цілей стратегічної рамки освіти та навчання, визначеної в Порядку, було і залишається підвищення якості та ефективності навчання дорослих. Виконання зазначеної мети на національному рівні покладено на професійні асоціації. В Україні розвитком неформальної освіти дорослих опікується Громадська спілка «Українська Асоціація Освіти Дорослих» (УАОД), яка є членом ЕАЕА. Концепцією розвитку дорослих в Україні, яка була розроблена УАОД,

визначено, що головним показником ефективності закладів неформальної освіти дорослих є конкурентоспроможність освітніх послуг, які ними надаються [10].

Номотетичний підхід дослідження питання формування засад розвитку закладів неформальної освіти дорослих дозволив узагальнити, що основним фактором конкурентоспроможності освітніх послуг закладів НОД, на якому наголошує і Європейський порядок денний для навчання дорослих, і Концепція розвитку освіти дорослих в Україні, є якість. В свою чергу, Проект Закону України «Про освіту дорослих» передбачає, що внутрішня система забезпечення якості освіти в закладах освіти дорослих, в тому числі неформальної, включає такі складові, як: політику та процедури забезпечення якості надавачем послуг у сфері освіти дорослих; правила і процедури розроблення програм з освіти дорослих; систему та механізми забезпечення академічної доброчесності; оприлюднені критерії, правила та процедури з

оцінювання результатів навчання дорослих (у разі коли передбачено таке оцінювання); забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації процесу освіти дорослих; забезпечення публічної інформації про діяльність та освітні програми надавача послуг у сфері освіти дорослих; атестацію педагогічних, науково-педагогічних працівників; інші процедури та заходи, що визначаються внутрішніми документами надавача послуг у сфері освіти дорослих [11] (рис.2).

Якість освіти в цілому, і освіти дорослих зокрема, - це відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартам освіти та/або договорам про надання освітніх послуг. Тоді як якістю

самої освітньої діяльності є рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг [12]. У відповідності до стандарту ISO 21001:2018, який стосується системи управління освітніми організаціями, одним з принципів управління якістю освітньої діяльності є етична поведінка в освіті. Саме етична поведінка в освіті формує здатність організації створювати етичне професійне середовище, в якому справедливо враховують всі зацікавлені сторони, уникають конфліктів інтересів і проводять заходи на благо суспільства [13].

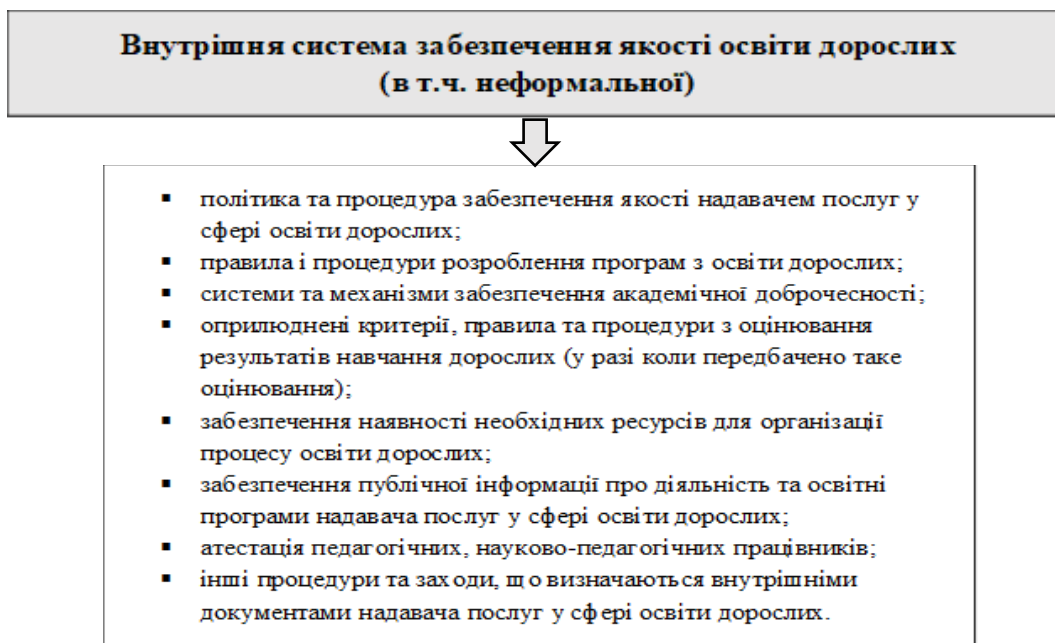

Рис. 2. Внутрішня система забезпечення якості освіти в закладах освіти дорослих

Джерело: складено авторкою за матеріалами [11]

На рис. 3 зображено чинники створення етичного професійного середовища освітньої установи (далі ЕПС). Як видно з наведеного, воно

поєднує в собі вхідні умови формування та зворотній вихідний вплив.

Рис. 3. Чинники створення етичного професійного середовища в закладі освіти

Джерело: складено авторкою за власними дослідженнями

Тобто, ЕПС формується через умови внутрішньої системи якості під впливом зовнішніх вимог та конкурентної позиції закладу на ринку. Та навпаки, рівень етичності професійного середовища впливає на якість освітньої діяльності та якість надання освітніх послуг, що в свою чергу відіграє важливу роль у формуванні рівня конкурентоспроможності закладу НОД.

Базуючись на дефініції «неформальної освіти дорослих» в [12,14], можна визначити, що заклад неформальної освіти дорослих – це провайдер, який здійснює за межами закладів формальної освіти організовану, структуровану та цілеспрямовану освітню діяльність, спрямовану на задоволення найрізноманітніших освітніх потреб будь-якої людини, що визнана дорослою в тому суспільстві, до якого вона належить, та яка не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій. З цього слідує, що позиціонування закладу НОД на ринку є відображенням рівнем задоволення клієнта (слухача), а визнання його кваліфікаційних документів зовнішніми користувачами залежить від якості освітньої діяльності, й

відповідно від рівня етичного професійного середовища.

Ідіографічний підхід до дослідження дозволив виокремити специфічні характеристики етичного професійного середовища, притаманні закладам неформальної освіти дорослих, а саме: етична поведінка в освіті, дотримання внутрішніх правил та процедур забезпечення якості освіти та освітньої діяльності, запобігання конфлікту інтересів стейкхолдерів, ціннісний підхід до формування політики спілкування з клієнтом, репутаційна культура (рис.4).

Сформоване ЕПС в закладі НОД з дотриманням вищезгаданих характеристик, дозволить такій освітній установі зменшити репутаційні ризики, підвищити конкурентоздатність, і як наслідок, збільшити ефективність діяльності. Особливістю створення етичного професійного середовища в закладах неформальної освіти дорослих є те, що це є можливим через виховування в організації культури якості. Вона являє собою певну систему цінностей, ідеології, політики закладу, що поділяються всіма сторонами.

Іншими словами, культура якості є «візитною карткою» закладу НОД. Постійний розвиток культури якості дозволяє будувати міцну корпоративну культуру, збільшувати зацікавленість

корпоративних та індивідуальних клієнтів, утримувати конкурентоспроможні позиції на ринку. Така сталість розвитку культури

якості може бути забезпечена через впровадження в закладі НОД кодексу етики.

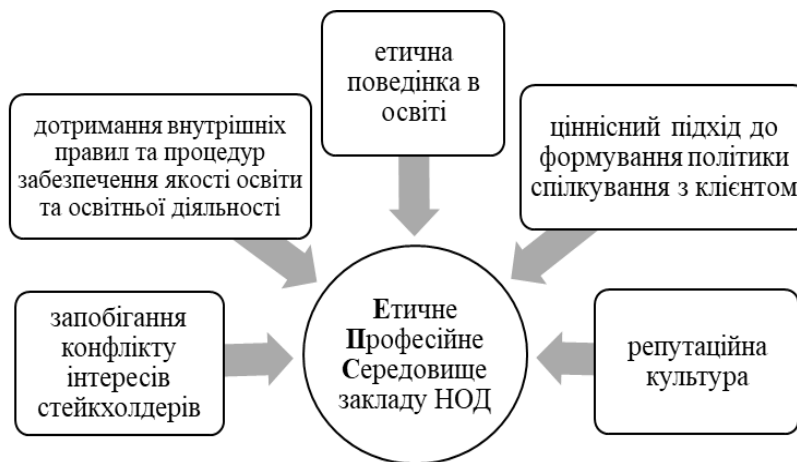

Рис. 4. Характеристики етичного професійного середовища закладу неформальної освіти дорослих

Джерело: складено авторкою за власним дослідженням

Кодекс етики, в загальному розумінні, передбачає зведення моральних принципів, правил і норм поведінки однієї особи або групи осіб, що визначає оцінку їхніх дій з погляду взаємовідносин з іншими суб'єктами, відносин у колективі і в суспільстві на основі дотримання моральних норм і принципів, які розділяються ними [15]. За своєю суттю - це внутрішній документ, в якому відображаються цінності організації, її місія та культура, яким слідують її співробітники, і про які така організація або установа заявляє партнерам та суспільству загалом.

Отже, враховуючи вищевикладене, дамо визначення кодексу етики закладу неформальної освіти дорослих. *Кодекс етики закладу неформальної освіти дорослих* - це сукупність принципів культури якості, які визначають етику взаємовідносин як у середовищі самого закладу, так і його взаємовідносин з партнерами, контрагентами та іншими стейкхолдерами, а також визначає ключові цінності, основні принципи й стандарти етичної поведінки співробітників закладу.

Яке коло питань має регламентувати кодекс етики закладів НОД задля сталого

розвитку культури якості? Для відповіді на це питання здійснили номотетичний аналіз «Рекомендацій щодо Інституційного кодексу етики у вищій освіті» Міжнародної асоціації університетів (International Association of Universities) (далі-Рекомендації) [16], які регламентують застосування етичних кодексів на макро рівні вищої освіти та «Системи забезпечення якості освіти дорослих», що пропонується проектом ЗУ «Про освіту дорослих»[11] (табл.1).

Таким чином, визначили спільні базові принципи інституційного кодексу етики та вимог до забезпечення якості освіти дорослих, якими є:

- прозорість політик, правил та процедур;
- академічна доброчесність та етична поведінка;
- справедливість оцінювання, відсутність дискримінації;
- наявність ресурсів (активів) для організації освітньої діяльності;
- публічність інформації щодо освітньої діяльності закладу;
- наявність додаткових внутрішніх процедур та заходів щодо взаємодії зі стейкхолдерами.

Таблиця 1. Номотетичний аналіз «Системи забезпечення якості освіти дорослих» та «Рекомендацій щодо інституційного кодексу етики у ВО»

<i>Система забезпечення якості освіти дорослих (ЗУ «Про освіту дорослих»)</i>	<i>Рекомендації щодо Інституційного кодексу етики у вищій освіті (Міжнародна асоціація університетів)</i>	<i>Спільні базові принципи</i>
Політика та процедури забезпечення якості надавачем послуг у сфері освіти дорослих	Підзвітність, прозорість і незалежність	Прозорість політик, правил та процедур
Правила і процедури розроблення програм з освіти дорослих		
Система та механізми забезпечення академічної доброчесності	Академічна доброчесність та етична поведінка дослідження	Академічна доброчесність та етична поведінка
Атестація педагогічних, науково-педагогічних працівників немає немає		
Оприлюднені критерії, правила та процедури з оцінювання результатів навчання дорослих	Рівність, справедливість та відсутність дискримінації	Справедливість оцінювання, відсутність дискримінації
Забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації процесу освіти дорослих	Відповідальність за управління активами, ресурсами та навколишнім середовищем закладу освіти	Наявність ресурсів (активів) для організації освітньої діяльності
Забезпечення публічної інформації про діяльність та освітні програми надавача послуг у сфері освіти дорослих	Критичний аналіз і повага до аргументованих думок, вільне та відкрите поширення знань та інформації	Публічність інформації щодо освітньої діяльності закладу
Інші процедури та заходи, що визначаються внутрішніми документами надавача послуг у сфері освіти дорослих	Солідарність і справедливе ставлення до міжнародних партнерів	Наявність додаткових внутрішніх процедур та заходів щодо взаємодії зі стейкхолдерами

Джерело: складено авторкою за матеріалами [11,16]

Наразі, окремих рекомендацій або інших нормативних документів, які унормовують на макрорівні застосування кодексів етики в закладах неформальної освіти дорослих немає. Але зважаючи на те, що неформальна освіта дорослих є складовою частиною освіти протягом життя, де навчання після отримання формальної освіти у вищому навчальному закладі є таким, що доповнює професійний рівень та надає нових компетентностей, можна стверджувати, що Рекомендації щодо Інституційного кодексу етики в закладах вищої освіти Міжнародної асоціації університетів цілком прийнятні для застосування і в кодексах етики закладів неформальної освіти дорослих з

відповідним корегуванням термінології та деяких положень.

Також, слід відзначити, що на думку експертів Міжнародної асоціації університетів, етичні стандарти поведінки, сформульовані в кодексі закладу освіти, повинні застосовуватися до всіх членів академічної спільноти, включаючи керівництво установи, викладачів, адміністративний персонал та студентів. Кожен член академічної спільноти повинен знати про свої права, а також про свою особисту відповідальність за дотримання кодексу. Для закладів освіти необхідно, але недостатньо розробити та прийняти етичний кодекс. Навчальні заклади мають виходити за рамки декларування цінностей і принципів, які вони захищають і

пропагують, повністю інтегруючи їх у свої інституційні стратегії, навчальні програми, процеси управління та відносини із сторонніми зацікавленими сторонами, включаючи міжнародні партнерські установи, при цьому постійно оновлюючи свій кодекс та контролюючи його застосування, щоб забезпечити актуальність і значимість. Також, передбачено, що обов'язком кожного навчального закладу, відповідального перед суспільством за надання якісної освіти та досліджень, є захист і просування найвищого рівня доброчесності та етичної

поведінки. Приймавши етичний кодекс, установа демонструє свою відданість щодо реалізації цих цінностей та принципів [16].

Таким чином, номотетичний аналіз продемонстрував, що етичний кодекс закладів освіти є складовою частиною системи забезпечення якості освітньої діяльності таких установ, і його застосування на корпоративному рівні сприяє розвитку сталої культури якості.

Базуючись на вищеведеному, визначимо положення, які має містити кодекс етики закладу неформальної освіти дорослих (табл.2).

Таблиця 2. Формування положень кодексу етики закладу неформальної освіти дорослих

Спільні базові принципи (див. табл.1)		Положення кодексу етики закладу НОД
Прозорість політик, правил та процедур		Прозорість політики та процедури забезпечення якості освітніх послуг, зрозумілі правила і процедури розроблення (складання) освітніх програм;
Академічна доброчесність та етична поведінка		Вимоги до забезпечення дотримання академічної доброчесності та етичної поведінки викладацького складу і слухачів закладу під час навчання
Справедливість оцінювання, відсутність дискримінації		Оприлюднені засади, що визначають рівність, справедливість та відсутність дискримінації під час процедури з оцінювання результатів навчання
Наявність ресурсів (активів) для організації освітньої діяльності		Відповідальне ставлення щодо забезпечення наявності та управління ресурсами задля організації надання освітніх послуг
Публічність інформації щодо освітньої діяльності закладу		Засади поширення інформації про діяльність та освітні програми закладу в публічному просторі
Наявність додаткових внутрішніх процедур та заходів щодо взаємодії зі стейкхолдерами		Порядок вирішення спорів та процедури уникнення конфліктних ситуацій зі стейкхолдерами

Джерело: складено авторкою за власними дослідженнями

Культура якості в закладі неформальної освіти дорослих, формуванню і розвитку якої сприяє впровадження кодексу етики, має базуватися на спільних цінностях та переконаннях, очікуваннях та зобов'язаннях щодо якості надання освітніх послуг, а також враховувати управлінський елемент із визначеними процесами, які дозволяють підвищити якість освітньої

діяльності. Визначений перелік положень кодексу етики закладу НОД містить:

- прозорість політики та процедури забезпечення якості освітніх послуг, зрозумілі правила і процедури розроблення (складання) освітніх програм;

- вимоги до забезпечення дотримання академічної доброчесності та етичної поведінки викладацького складу і слухачів закладу під час навчання;

- оприлюднені засади, що визначають рівність, справедливість та відсутність дискримінації під час процедури з оцінювання результатів навчання;

- відповідальне ставлення щодо забезпечення наявності та управління ресурсами задля організації надання освітніх послуг;

- засади поширення інформації про діяльність та освітні програми закладу в публічному просторі;

- порядок вирішення спорів та процедури уникнення конфліктних ситуацій зі стейкхолдерами.

Висновки. Поєднання номотетичного та ідіографічного підходів дозволило провести багатоаспектний аналіз формування етичної культури в закладах неформальної освіти дорослих. Так, було з'ясовано, що її складовими є етичне професійне середовище, культура якості та кодекс етики. Останній має охоплювати такі принципи культури якості, які формують етику внутрішніх та зовнішніх взаємовідносин в закладі, а також містити ключові цінності та стандарти етичної поведінки викладацького і управлінського складу, забезпечувати прозорість інформації щодо освітньої діяльності закладу, запобігати виникненню конфліктів. Кодекс повинен застосовуватися до всіх учасників освітньої діяльності у закладі НОД, включаючи внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів.

Такий підхід дозволяє створити «високоякісне» етичне професійне середовище. Рівень індивідуальної відповідальності та професійної компетентності - мікрорівень етичної відповідальності - передбачає дотримання принципів моралі та професійної етики при виконанні обов'язків на всіх етапах освітньої діяльності закладу НОД. Від цього залежить ефективність, імідж та конкурентоспроможність його на ринку, та, відповідно, якість надання закладом НОД освітніх послуг в сучасних умовах.

Література:

1. Лагодієнко В.В., Каламан О.Б., Пурцхванідзе О.В. (2020). Особливості методології наукового дослідження сфери управління. *Бізнес-навігатор*,

№ 5 (61), с. 77–83. Режим доступу: http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2020/61_2020/14.pdf.

2. Бойченко Н. (2012). Етика особистісної комунікації в освітньому процесі. *Схід*, № 4 (118), с. 121-125. Режим доступу <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/62541>.

3. Товканець Г. В. (2015). Етика взаємин та етичний кодекс в організаційній культурі вищого навчального закладу. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. Вип. 2. С. 216-227. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/profe_2015_2_19.

4. Стадний Є. (2021). Деякі рекомендації щодо впровадження етичних кодексів в українських вищих навчальних закладах. Режим доступу: https://uu.edu.ua/upload/Osvita/Upravl_yakistyu_osviti/rekomendazij.pdf.

5. Луначек, В.Е., Луначек, Н.О. (2013). Етична складова як умова ефективного розвитку освіти в Україні. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/327974624_Eticna_skladova_ak_umova_efektivnogo_rozvitku_sferi_osviti_v_Ukraini.

6. Хоружа Л.Л. (2012). Етичні основи реалізації завдань неперервної освіти людини. *Сучасна початкова освіта: вектори розвитку*, с. 288-294. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/33686526.pdf>.

7. Ділова етика як основа бізнесу/Освіта. UA-2010. Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/10766/>

8. Лук'янова, Л. Неформальна освіта дорослих, як невід'ємна складова освіти впродовж життя. Режим доступу: http://www.uaod.org.ua/data/PRO_OSVITU_DOROSLYH/unformal_OD.PDF

9. Європейський порядок денний для навчання дорослих. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1mvOVG7YIfMFApK2maCZyv-LNZVoKqry2/view>

10. Лук'янова Л.Б. (2011). Концепція освіти дорослих в Україні. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 24 с. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2011_3%281%29_3.

11. Проект Закону України від 10.02.2022 № 7039 «Про освіту дорослих». Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73746.

12. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017, № 38-39, ст.380. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

13. Стандарт ISO 21001:2018 «Система управління освітніми організаціями». Режим доступу <https://www.iso.org/standard/66266.html>

14. Гончарук А. (2012). Неформальна освіта дорослих в країнах ЄС. *Педагогічні науки*, №54. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/964/1/Goncha.pdf>

15. Чайка Г. Л. (2011). Культура ділового спілкування менеджера : навчальний посібник. Київ: Знання. 445 с. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/25599/1/265.PDF>.

16. IAU-MCO Guidelines for an Institutional Code of Ethics in Higher Education. Режим доступу: <http://ethicscodescollection.org/detail/ba1485a2-0116-4455-b7d10ad8cc089930>

References.

1. Lagodienko, Volodymyr, Kalamam, Olga, Purtskhvanidze, Olga. (2020). Methodology features of scientific research in the management field. *Business-navigator*, Issue 5. URL: http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2020/61_2020/14.pdf.
2. Boychenko, Natalia (2012). Ethics of personality communication in an educational process. *Shid*. Issue 4. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/62541>.
3. Tovkanets, Hanna (2015). The ethics of relationships and the code of ethics in the organizational culture of a higher educational institution. *Professional education: methodology, theory and technologies*. Issue 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/profe_2015_2_19.
4. Stadny, Eugor (2012). Some recommendations on the implementation of ethical codes in Ukrainian higher educational institutions. URL: https://uu.edu.ua/upload/Osvita/Upravl_yakistyu_osviti/rekomendazij.pdf.
5. Luniachek, Vadym (2013). The ethical component as a condition for the effective development of education in Ukraine. URL: https://www.researchgate.net/publication/327974624_Eticna_skladova_ak_umova_efektivnogo_rozvitku_sferi_osviti_v_Ukraini.
6. Khoruzha, L. (2012). Ethical foundations of the implementation of tasks of continuous human education. *Modern primary education: vectors of development*. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33686526.pdf>
7. Business ethics as the basis of business/Osvita.UA/2010. URL: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/10766/>
8. Lukyanova L. Informal education of adults as an integral component of lifelong education. URL: http://www.uaod.org.ua/data/PRO_OSVITU_DOROS_LYH/unformal_OD.PDF
9. European Agenda for Adult Learning. URL: <https://drive.google.com/file/d/1mvOVG7YIfMFApk2maCZyv-LNZVoKqy2/view>
10. Lukyanova L. (2011). Concept of development of adult education in Ukraine. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2011_3%281%29_3
11. Draft Law of Ukraine № 7039 "On Adult Education". (February 10, 2022). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73746
12. Law of Ukraine "On Education" № 2145-VIII / Bulletin of the Verkhovna Rada (BVR)/ (2017). No. 38-39, Article 380 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
13. Standard ISO 21001:2018 "Management system of educational organizations". URL: <https://www.iso.org/standard/66266.html>
14. Goncharuk A. (2012). Informal education of adults in EU countries. *Pedagogic sciences*, No. 54. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/964/1/Goncha.pdf>
15. Chaika G. L. (2011). The culture of business communication of a manager: study guide/ Kyiv: Knowledge. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/25599/1/265.PDF>
16. IAU-MCO Guidelines for an Institutional Code of Ethics in Higher Education. URL: <http://ethicscodescollection.org/detail/ba1485a2-0116-4455-b7d10ad8cc089930>